

NATO-ova akcija u Jugoslaviji i novi svjetski poredak

RADOVAN VUKADINOVIĆ*

Sažetak

Vojna akcija NATO-a u Jugoslaviji događaj je koji će u velikoj mjeri utjecati na daljnji pravac međunarodnih odnosa. Autor najprije analizira razloge koji su doveli do pokretanja akcije i ističe kako je međunarodna zajednica napokon postala odlučna da kazni Miloševića i pomogne eliminiranje njegova režima, potisne ruske interese s Balkana i prezentira pozitivan pristup muslimanskim zemljama, a tu je i unutarnjopolitički američki razlog: želja za jačanjem Clintonovog predsjedničkog položaja. Za novi svjetski poredak akcija je, također, višestruko znakovita. Ona u novom svjetlu postavlja pitanja sadržaja i karaktera svjetskog poretka, njegova vodstva i normi koje će se poštivati. U procesu izgradnje novih posthladnoratovskih odnosa sukobljavat će se različite tendencije koje će utirati put prema novom mileniju. Na jednoj strani, bit će isključivi pristup, temeljen na sili i interesu, a na drugoj, želja za stvaranjem takvih odnosa u kojima će ljudska prava postajati temeljni kriterij za ocjenu podobnosti neke države i njezine pune pripadnosti novoj jedinstvenoj međunarodnoj zajednici.

Pokretanje vojnog mehanizma NATO-a u prvoj vojnoj akciji u pedesetogodišnjoj povijesti alijanse događaj je koji će značiti prekretnicu za čitav niz različitih analiza međunarodnih odnosa. Njome je, istodobno, udaren temelj za nove interpretacije uloge organizacije, njezine vodeće sile, odnosa snaga u svijetu i posljedice što će ta akcija **značiti** novom svjetskom poretku.

I. Razlozi za pokretanje vojne akcije

Odlučna vojna akcija kojom NATO nastoji riješiti pitanje Kosova nastala je kao rezultat i odgovor na Miloševićovo stalno nastojanje za čišćenjem Kosova i neprihvatanje sporazuma iz Rambouilleta. To je bilo dostatno predsjedniku Clintonu da se odluči za vojno djelovanje i da pri tome navede kako postoje tri cilja Amerike i njezinih saveznika:

1. dokazati ozbiljnost NATO-ova protivljenja agresiji i njegovu podršku miru,
2. odvratanje predsjednika Miloševića od nastavka i jačanja napada na bespomične civile, namećući mu cijenu za te napade,

* *Radovan Vukadinović*, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Međunarodni politički odnosi.

3. onesposobiti i značajno umanjiti srpske vojne kapacitete, kako Srbija više ne bi mogla voditi rat na Kosovu.¹

Ako bi se, međutim, ti konkretni ciljevi povezali s nekim drugim elementima, moglo bi se ipak govoriti o kombinaciji ciljeva koji se žele ostvariti vojnom silom i koji istovremeno imaju i šire političko značenje koje svakako prelazi okvire jugistočne Europe.

Očito je da je nakon dugog niza godina i Miloševićevih ratnih sukoba u Sloveniji, Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini, a na kraju i krvavog čišćenja na Kosovu, zapadnim državicima, posebice predsjedniku Clintonu, dosadilo slušati obećanja koja se ne ispunjavaju ili koja se čak grubo krše. Svojim postupcima u dugom vremenskom kontinuitetu Milošević je izazvao američku želju za kažnjavanjem koje, bez obzira na posljedice, Clinton više nije želio odložiti za neko drugo vrijeme. On pogotovo nije bio spreman oprostiti ili zaboraviti sve što je srpski lider učinio na Balkanu, te je zaoštavanje na Kosovu i srpsko tvrdoglavo odbijanje potpisivanja sporazuma urodilo vojnom akcijom NATO-a. Uz tu američku odlučnost, za koju mnogi smatraju kako bi bilo bolje da je ranije pokazana, jer se time moglo izbjeći mnoge zaplete na ovim prostorima, Clinton je otvorio put za prvo vojno djelovanje NATO saveza protiv jedne suverene države, čime je naravno pokrenuta lavina pitanja o vrijednostima međunarodnog javnog prava, njegovih odredbi i prava djelovanja jačeg. Svjestan svih tih prigovora, američki predsjednik i njegova administracija smatrali su ipak da su humanitarni i politički razlozi sasvim dostatni i potvrdili su da su unatoč kritikama spremni krenuti u upotrebu vojne sile.

Potpredsjednik SAD Al Gore u intervjuu CNN-u spomenuo je, uz sva Miloševićeva zlodjela i nepridržavanje dogovora, činjenicu da je njegov režim “posljednji komunistički režim u Europi” i da se uspio održati na vlasti upotrebom diktatorskih metoda. Taj argument sigurno nije bio presudan u određivanju vojnog udara, ali je ipak pridonio stanovitom lakšem poduzimanju akcije. U doba kad je srušen europski socijalistički sustav očito da Jugoslavija, kao zemlja koju vode socijalistički lideri i koja glasi i dalje ideju socijalizma, ne može biti neki prihvatljivi partner za razgovore, posebice glede loših iskustava koja s Miloševićem do sada postoje.

U širem određenju akcije ne može se zanemariti ruski čimbenik i želja da se u izravnom sučeljavanju političkih stajališta testira mogućnost ruskog djelovanja. Iako je više nego očito da je ruska kriza sve dublja, a rezultati reformi sve neuspješniji, ipak se u Washingtonu i dalje smatra da je Rusija velika sila koja, bilo svojim nuklearnim oružjem, veličinom ili pak golemim razmjerima krize, može i dalje biti značajan čimbenik međunarodnih odnosa.

Od nekadašnjeg sovjetskog globalnog djelovanja danas je Balkan jedino područje na kome ruska politika može projicirati svoju političku i strategijsku moć,² te je udar na Srbiju bio izvanredna prilika da se vidi dokle Rusija može ići i koliki je zapravo prag

¹ Clinton o NATO-ovoj vojnoj akciji protiv srpskih ciljeva, *Tjedni pregled U.S.*, Information Service, Zagreb, 30.3.1999.

² Vukadinović, R., *Postkomunistički izazovi europskoj sigurnosti*, Mostar, 1997., str. 64-68.

njezine slabosti. Iz toga bi se mogla izvući i precizna ocjena stupnja njezine podložnosti potrebi održavanja veza sa Zapadom.

Ruske, prilično naivne, želje o tome da se stvori neka vrsta strateškog partnerstva s Amerikom, odavno su napuštene, a za Clintonovu administraciju jasno je da tako slaba zemlja, unatoč svojoj veličini, prirodnim bogatstvima i nuklearnom oružju, ne može biti neka vrsta supersile, pa prema tome ne može niti dobiti neki povlašteni tretman u američkoj politici. Uz nastojanja da se održava politički dijalog, da se Rusiji daju neke vrste posebnih veza (NATO, klub G-7), američka politika koristila je svaku prigodu da slabi odnose unutar Zajednice Nezavisnih Država, a do osobito intenzivnog djelovanja američke politike došlo je u zemljama centralne Azije. To bogato područje postalo je snažno polje takmičenja dviju država, u kome američka politika, koja raspolaže širokim spektrom ekonomskih, finansijskih i političkih instrumenata djelovanja, bilježi značajne rezultate.

Promatrano u takvim koordinatama rusko-američkog velikog odnosa, koji više nije globalnog karaktera, Balkan ili jugoistočna Europa ostaje jedino područje na kojem ruska politika zbog svojih tradicija, pravoslavlja i panslavizma, te želje za održavanjem izlaza na more preko Srbije, može pokazati kakvu-takvu silu. Ulazak ruskih vojnih snaga u Bosnu i Hercegovinu, kao i aktivnosti ruske diplomacije na pronalazanju rješenja, ali uvijek pod cijenu spašavanja i pomaganja Miloševićeve politike, bili su maksimalni izraz ruskih mogućnosti.

Upravo se stoga – unatoč ruskom protivljenju i zahtjevu da se akcija protiv Srbije najprije odobri u UN te tvrdnji da će u slučaju napada na Srbiju doći do ozbiljnog pogoršanja američko-ruskih odnosa – američka politika odlučila za vojnu akciju, smatrajući da je prilika za slabljenje i istiskivanje Rusije s Balkana bitnija od svih ruskih argumenata.

U doba izgubljenih ruskih pozicija na Baltiku, u srednjoj Europi, pa i u dijelu zemalja centralne Azije, preko veza sa Srbijom održava se privid velike sile, a tradicije odnosa pomogle su da se i u doba kad je ruska politika znatno oslabljena, ipak održava ruska nazočnost u regiji. Od početnog Jeljcinovog podupiranja svih zapadnih prijedloga, zatim stavljanja na stranu Miloševića i njegove politike, tekao je dug put zauzimanja stajališta koja su u najvećoj mjeri bila rezultat ruskih unutarnjih političkih sučeljavanja. U početnoj postsovjetskoj fazi ruski pobornici europske struje Miloševićevu su Jugoslaviju doživljavali kao relikv prošliosti o kome ne treba posebno voditi računa. Oni su najprije gledali u Washington, zaokupljeni idejom stvaranja strateškog partnerstva s Amerikom i dobivanja posebnog mjesta za Rusiju. No, kad se pokazalo da su te nade iluzorne, dolazi do postupnog objedinjavanja stajališta i tzv. ruskih Europejaca, komunisti i nacionalista, koji se svi zajedno stavljaju na srpsku stranu.

Napad NATO-a na Srbiju dočekan je u svim političkim središtima Rusije kao otvoreni udarac američko-ruskim vezama i kao izazov ruskoj politici. Čak su se i tzv. liberalni ruski političari morali prikloniti tom mišljenju, suočeni s raspoloženjem masa koje su u izražavanju svoga antiameričkog raspoloženja u velikoj mjeri spojile i gnjev protiv sadašnjeg ruskog vodstva. Tome treba dodati i rusku armiju koja je, uz izražavanje simpatije “slavenskoj braći”, vidjela i priliku da izvrši presiju na Jeljcina kako bi se barem djelomično poboljšalo njezino materijalno stanje i shvatilo da je, unatoč posthladnora-

tovskim odnosima, armija i dalje potrebna, te da joj treba dati mnogo više mjesta nego što ga sada zauzima. Iza borbenih ruskih najava da će u Srbiji doći do novog Vijetnama, da će nastupiti novi hladni rat ili pak da će doći do trećeg svjetskog rata, stoji najprije želja da se ruskoj vojsci dade više sredstava i važnosti, te da se time pokuša izboriti mjesto za Rusiju kao veliku državu.

Najvažniji akter u ovom složenom procesu jest predsjednik Jeljcin koji mora pažljivo lavirati, kako ne bi izgubio i onaj minimum podrške koji ima i, s druge strane, kako ne bi previše povrijedio Amerikance od kojih zapravo zavisi. Njegove izjave stoga idu u širokom rasponu upozorenja, prijetnji i pokušaja zajedničkog rusko-američkog smirivanja stanja. Očito je da bi Jeljcinu najviše odgovaralo ako bi ruska diplomacija uspjela ponovo izboriti neki kompromis: prestanak bombardiranja, povratak izbjeglica, stvaranje autonomije na Kosovu i, u najboljem slučaju, dolazak međunarodnih vojnih snaga u kojima će biti i ruske i grčke vojne snage.

Lansiranje ideje o savezu Bjelorusije, Rusije i Jugoslavije, te prihvatanje toga prijedloga u jugoslavenskoj skupštini i ruskoj Dumi, pokazuju da Moskva time nastoji ne samo donekle ohrabriti Miloševića već i pokazati Washingtonu da s Beogradom postoje neke čvršće veze o kojima bi NATO morao voditi računa.

Koliko god se to može činiti paradoksalnim, ali stvaranje toga tzv. saveza može donekle ići u prilog NATO-u koji onda može lakše potražiti rješenje zajedno s Rusijom, zalažući se da Rusija utječe na Beograd. Na taj se način ruska politika ponovo aktivirala i postala je važan balkanski čimbenik u dugoročnom stratezijskom promišljanju izlaza iz krize. Koliko će to stajalište utjecati na brzinu da se pronađe kompromis, ostaje da se vidi.

U stalnom američkom nastojanju da se održe dobri odnosi sa skupinom muslimanskih zemalja, očito je da je akcija protiv etničkog čišćenja na Kosovu, također, bila dobar povod za jačanje stajališta koja bi pokazala američku univerzalnu brigu za humanitarne probleme. Kao što je američka akcija u Bosni i Hercegovini pokazana kao briga za Muslimane, iako je do njezina konkretnog oblika došlo relativno kasno, tako i Kosovo treba pomoći u stvaranju dodatnog uvjerenja kako je Amerika zainteresirana za suzbijanje svih oblika kršenja ljudskih prava, bez obzira na to s koje strane ona dolaze.

Tom univerzalnom dimenzijom borbe za ljudska prava donekle se može otupiti oštrica kritika američkog vojnog djelovanja protiv Iraka, kao i činjenica da je upravo nedavno vojni udar na tu zemlju također prošao bez procedure u Ujedinjenim narodima, pa čak i većeg sudjelovanja nekih američkih saveznika. Američko-britanska akcija zadržava se u bilateralnim okvirima i nastoji se pravdati kao nastavak nedovršene Pustinske oluje.

Iako za dio islamskih zemalja američka sadašnja aktivnost protiv Jugoslavije svakako znači ohrabrenje, u kome one mogu vidjeti američku želju da se svuda založi za poštivanje ljudskih prava, što prema tome uključuje i islamske zemlje, ipak postoje i stanoviti strahovi od jednostranog uključivanja Amerike u unutarnja pitanja i proširenje strategije NATO-a na izvan europski prostor. Pažljivo prateći američke aktivnosti, islamske zemlje htjele bi svakako vjerovati da se nakon Bosne i Hercegovine američka politika odlučno opredjeljuje za zaštitu ljudskih prava, u ovom slučaju Muslimana s

Kosova, te da to nije usamljeni pokušaj, već nastojanje koje će imati svoju trajnu vrijednost, ali uz poštivanje suverenosti država i načela međunarodnog javnog prava. Samo u spoju takvog viđenja islamske svijet može pozdraviti američku strategiju djelovanja, koja može imati izravnog utjecaja i na tu skupinu zemalja i na razvijanje njihovih odnosa s Amerikom.

U nizu američkih elaboracija nove američke strategije u traženju novih elemenata posebnog američkog prisustva spominje se i Balkan. Tvrdi se tako da je na velikoj liniji akcije Zapad-Istok Balkan važan kao spojnica prema Bliskom istoku, Mediteranu, Zaljivu i centralnoj Aziji. Time se samo utvrđuje uvjerenje da je na europskom rubu, također, nužno imati smireno stanje i da upravo američka strategijska akcija pruža uvjete za takvo postavljanje novih odnosa.³ U tom sklopu je predsjednik Clinton nekoliko puta istaknuo kako je Kosovo vitalni interes američke politike, čime se uz ove elemente strategijskog američkog djelovanja mislilo i na konkretne opasnosti koje postoje od prelijevanja krize. Širenje valova krize iz Kosova ne samo da će zahvatiti sve neposredne susjede (Albanija, Makedonija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina) već može imati i posebnog utjecaja na odnose između dva NATO saveznika: Turske i Grčke. Taj osjetljivi splet odnosa na južnom krilu NATO-a mogao bi u novim sukobljavanjima na Balkanu naići na izrazito plodno tlo za izbijanje sukoba, što američka politika nikako ne želi.

U odrednicama američke politike za budućnost sve više se ističe da bi NATO trebao postati organizacija koja neće samo bdjeti nad sigurnošću svojih članica, već koja će dobivati nove funkcije u pogledu *peace keepinga*, pa i *peace makinga*⁴. Stoga je upravo kosovska kriza pružila izvanrednu priliku da se ispita moguće domete takva djelovanja i da se vidi u kojoj mjeri je organizacija spremna preuzeti takve funkcije. Uz čisto tehničko logistička pitanja mogućeg djelovanja istaknuo se i problem održavanja koherentnosti organizacije, posebice glede uključivanja novih članica. No, to je svakako i ono izrazito značajno pitanje odnosa SAD i Europljana i nastojanja da se pokaže kako je unatoč svim promjenama u svjetskoj i europskoj politici američka politika vodeća snaga, te da i preko NATO-a može ostvariti te ciljeve, povezujući pri tome europske saveznike. Zadržavajući jedinstvo političke akcije, omogućen je zajednički vojni nastup, a kako je on nemoguć bez konkretne američke vojne sile, ponovo je demonstrirana potreba održavanja tijesnih američko-europskih veza. Time je i savez dobio na svojoj vrijednosti kao instrument učinkovite akcije, a američka politika je ponovo potvrdila svoju vodeću ulogu u NATO-u.

Shvaćen kao instrument unipolarnog djelovanja u novom svjetskom poretku, NATO je možda dobio i jedno novo određenje koje ga nastoji postaviti kao izraz njegovih novih odnosa i svemoći, ponajprije Amerike. U toj interpretaciji postojanje NATO-a i njegova mogućnost djelovanja mora biti viđena kao imperativ novih posthladnoratovskih odnosa i ne smije dopustiti postojanje nikakvih izazova koji bi mogli ograničiti njegovu snagu. Po takvim viđenjima NATO, kao instrument, ali i planer novih odnosa

³ Larrabee, F.S., *Balkan Security After the Cold War, The Volatile Powder Keg: Balkan Security After the Cold War*, ed. F.S. Larrabee, Washington, 1994., str. XV-XVI.

⁴ Sean, K., *NATO and the Future of European Security*, London, 1998.

na polju svjetske politike, mora biti slobodan u akciji, nesputan bilo kakvim korektivama ili pak drugim državnim politikama, čime on postaje temeljni arbitar u novom međunarodnom poretku.

Uzimajući NATO kao jedinstvenu cjelinu i izraz europskih čvrstih veza s Amerikom, analitičari koji se opredjeljuju za takvo potpuno slobodno djelovanje NATO-a, u drugi plan stavljaju razloge humanitarne prirode ili pak održavanja regionalne stabilnosti u slučaju Kosova. Po njima je za vojni udar bitnija opasna mogućnost “da Miloševićeva arogancija diskreditira NATO”⁵, čime bi najmoćniji savez u povijesti svijeta mogao doći u stanje da mora objašnjavati svoj kredibilitet.

Ako je takva vrsta izazova utjecala na donošenje odluke da se krene u akciju, ostaje da se vidi i pitanje, misli li se da će napad na Jugoslaviju učvrstiti NATO i pomoći njegovu novu homogenizaciju? Sigurno da je u traženju svoga novog mjesta NATO imao različite opcije i da je jedna od njih i konkretizacija vojne sile na terenu, i to posebno prema protivniku koji već dulje vrijeme izaziva i stvara razmjere nestabilnosti u balkanskoj regiji. Ako bi, pak, stvarne činjenice pokazale kako je pitanje kredibiliteta NATO-a bilo presudnije od humanitarnih zahtjeva ili pak održanja regionalne stabilnosti, bilo bi to opasno za budućnost europskih odnosa. Upravo u doba kad je ta organizacija jedina i najmoćnija vojna sila, ona mora voditi računa o svom predstavljanju i razmjerima u kojima će djelovati. Prelaženje te crte ili pak podlijeganje euforiji moći moglo bi imati teške posljedice, kako u samom NATO-u tako i u međunarodnim odnosima.

Jačanje NATO-a i stvaranje novog kredibiliteta postavlja i pitanja djelovanja mimo UN, što izaziva debatu unutar same organizacije. Pitanje koje može izgledati čisto pravno ima svoju političku pozadinu na kojoj se, također, ocrtava vrijednost novih odnosa, tj. moći i svemoći NATO-a. Ako se počne od toga da je NATO regionalna međunarodna organizacija, tada je jasno da se i ona mora ponašati u skladu sa čl. 51 Povelje, koji daje Vijeću sigurnosti isključivo pravo odlučivanja o upotrebi vojne sile u striktno naznačenim slučajevima. S druge strane, ako se NATO shvati kao oblik snažnoga unipolarnog djelovanja, tada je njegovo ponašanje na Kosovu izraz takvoga novog pristupa međunarodnom poretku i mjestu koje je NATO u njemu izborio.

Drugi problem NATO-ova djelovanja veže se uz granice akcije. Hoće li tzv. out of area obaveze znatno prijeći NATO prostor ili pak europske granice kao stanovite regije? Nepreciznosti koje postoje i koje se posebice sada postavljaju sa stvaranjem kombiniranih zajedničkih snaga za specijalne zadaće (CJFT) ukazuju na mogućnost korištenja NATO-a izvan zacrtanog područja u misijama kojima će se jačati mir.

Debata koja se vodi i koja će se voditi o ovim pitanjima, svakako će utjecati i na stvaranje novih odnosa unutar NATO-a. Euro-atlanski odnos utemeljen na dva snažna stupa – europskom i sjevernoatlanskom, morat će postaviti na novu razinu konkretne uloge dvaju stupova. U dosadašnjim odnosima američka je strana bila zainteresirana za korištenje svoje visoke vojne tehnologije, dok su saveznici trebali davati kopnene snage. Od kosovske akcije očito je da će trebati stvoriti nov odnos uz izravno uključivanje

⁵ J. Bugajski u *Nacionalu* od 14.10.1998.

vanje Amerikanaca, kako bi se u praksi vojne akcije izradila nova vrsta kredibiliteta utemeljenog na podjeli obaveza i dužnosti.

Clintonova riješenost da se krene u akciju i da se kazni Miloševića možda ima i jedan unutarnjopolitički američki aspekt. Predsjednik koji je upravo izašao iz afere Lewinsky, i koga je Kongres razvlačio na različite načine sve do pokretanja impeachmenta, vojnom akcijom protiv Beograda htio je Kongresu pokazati svoju čvrstinu i predsjedničke ovlasti. Odlučujući se za upotrebu vojne sile u širokom radijusu, Kongresu je poručeno da je Predsjednik glavni akter američkog političkog života i da on, unatoč postojanju ostalih središta vlasti, samostalno odlučuje kada, kako i koga vojno udariti. Nakon velike pobjede republikanaca nad demokratima u izborima za Kongres 1994. godine, Clinton je odmah odlučio vojno djelovati na Haitiju, čime je ponovo bilo pokazano da je Predsjednik moćan i da ne posustaje, unatoč uspjehu republikanaca. U jeku afere Lewinsky Predsjednik je napao Irak, što je također trebalo potvrditi njegovu snagu i nezavisnost djelovanja.

Naravno, ovakvo obrazloženje može biti samo jedno u nizu i ono se može uzeti samo kao dodatni razlog, a ne nikako kao najvažniji. Gledajući u širem spektru američkog predsjedničkog sustava, može se inače ustvrditi da je gotovo svaki od američkih predsjednika u svom drugom mandatu, ako ga uspije izboriti, ležerniji i manje zaokupljen svakodnevnim pitanjima političkog života, a više usmjeren na poteze koji ga vode u povijest. Znajući da završava mandat, predsjednik je u poziciji da promišlja krupnije poteze i da manje vodi računa o domaćim akterima. On više nije ispunjen žarom takmičarske borbe, potrebom stalnog dokazivanja niti bilježenja izravnih političkih bodova, već je usmjeren prema onim aktivnostima koje moraju ostaviti svog traga u povijesti.

Ako bi se taj aspekt uzeo kao motiv Clintonovog djelovanja, tada se može uzeti da je kažnjavanje glavnog uzročnika nemira i nestabilnosti na Balkanu, zaustavljanje humanitarne katastrofe i borba za ljudska prava ono što bi se Clintonovom predsjednikovanju moglo upisati kao značajan plus, bez obzira na sredstva koja su upotrijebljena. Kako su upravo demokrati još u doba predsjednika Cartera uveli ljudska prava u međunarodne odnose, inzistirajući na njihovom poštivanju i zaštiti, očito je da obrana tih prava, u konkretnom slučaju na Kosovu, također može biti pozitivna stranica Clintonovog predsjedničkog mandata.

II. Utjecaji na novi svjetski poredak

No, uz čisto europsku dimenziju odnosa, vojni udar na Jugoslaviju pokrenuo je i znatno složenija pitanja vezana uz sadržaj novih posthladnoratovskih međunarodnih odnosa. Zaobilaženje svjetske organizacije – UN, kao jedino meritorne instancije za pokretanje vojne akcije protiv neke države, u novom je svjetlu postavilo pitanje suverenosti nekad shvaćene kao najviše vlasti države nad kojom više vlasti nema. Za velik dio zemalja upravo takvo prelaženje preko suverenosti smatra se kao znak novih odnosa koji nastupaju, ali isto tako i izazova i opasnosti koje su s tim vezane. Ako se NATO promatra kao organizacija 19 gotovo najsnažnijih zemalja (bez Japana), očito je da je i

tu moguće vidjeti novu fazu podjela koje se stvaraju i koje imaju čitav niz svojih gospodarskih, vojnih, političkih i strategijskih elemenata.

Za američku politiku, koja je još od vremena predsjednika Busha okarakterizirala posthladnoratovsko doba kao “novi svjetski poredak”, evidentno je da u tom poretku želi zadržati suverenu vodeću ulogu. Američke strategijske doktrine jasno operiraju s modelom 1+1 ili 1+2, što praktički znači da se američkom unipolarnom vodstvu dodaje jednom EU, a drugi put EU i Japan, kao one snage koje predvode novi svjetski poredak. Postavljena u takvom okviru, vojna akcija protiv Jugoslavije shvaćena je u nizu zemalja upravo kao dokaz takvoga djelovanja u kome razvijeni svijet nastupa samostalno i odlučno, ne vodeći računa niti o svjetskoj organizaciji, niti pak o načelu suverenosti države, što se smatralo kao jedno od temeljnih načela međunarodnog javnog prava.

Ako bi se taj novi odnos, ili pak njegova podjela, definirala po Huntingtonu, onda bi to mogao biti tipičan primjer odnosa “rest against West”, tj. nastanak nove podjele između ostatka svijeta i njegova razvijenog dijela predstavljenog u obliku zapadne civilizacije.⁶ Upravo je u tom ostatku svijeta (Rusija, Kina, Indija, Indonezija, čitav niz nesvrstanih zemalja, kao i tzv. otpadnici iz poretka NDR Koreja, Libija, Irak, Kuba) vojna akcija shvaćena kao demonstracija sile pred kojom mali i slabi nemaju šansi. Činjenica da se humanitarni problemi – etničko čišćenje pa i stanovita genocidna ponašanja uzimaju kao opravdanje, ipak ne zadovoljavaju ostatak svijeta koji je zabrinut novom pojavnošću sile. Takvom akcijom pokazuje se da je svijet multipolarnosti daleko i da u posthladnoratovskom razdoblju, kada nema više odnosa dviju supersila koje se mogu sučeljavati, takmičiti i nadmetati, ostaje isključivo aktivnost jednog središta i jedne sile koja zajedno sa svojim saveznicima može nametati rješenja kakva želi.⁷ Istovremeno, i onaj instrument koji je po nekim mišljenjima trebao preuzeti vodeću ulogu u novom svjetskom poretku – Ujedinjeni narodi, jednostranim djelovanjem NATO-a gurnuti su u sasvim sporedan plan, te je i time još više udaljena mogućnost stvaranja nekog multipolarizma u međunarodnim odnosima.

U takvim promatranjima novih podjela, koje nastaju u međunarodnim odnosima, može se uzeti različite parametre koji odvajaju pojedine skupine zemalja. Može se govoriti o bogatima i siromašnima, razvijenima i nerazvijenima ili zadovoljnim i nezadovoljnim. Sve to zajedno bilo bi dostatno da pokaže kako je nekadašnju hladnoratovsku podjelu duž ideoloških linija podjele zamijenila jedna nova podjela koja sve više odvajava Zapad od ostatka svijeta, stvarajući obrise nekoga novog bipolarizma u međunarodnim odnosima. Unilateralno vodstvo i jedinstvo zapadnog svijeta, koji je ujedno najbogatiji, najrazvijeniji i najzadovoljniji, karakteristike su novoga vremena u kome je i vodeće akcije u međunarodnim odnosima također moguće unilateralno poduzimati na osnovi procjene razvijenog Zapada i njegova čelništva u Washingtonu.

Nakon iscrpljujućih godina hladnoratovske podjele i dugih konfrontacija očito je da neka nova podjela u međunarodnim odnosima ne bi bila niti korisna niti dobra za svijet kao cjelinu. Isticanje vlastite moći, vlastitih vitalnih ciljeva i interesa, kao i vlastitih in-

⁶ Huntington, S.P., The Lonely Superpower, *Foreign Affairs*, March-April, 1999., str. 36-39.

⁷ Opisujući američku ulogu u unipolarnom svijetu Huntington je naziva aktivnošću “usamljenog šerifa”, *Ibid.*, str. 46-47.

strumenata akcije, ne može voditi nekom multilateralnom modelu svijeta koji je ipak realnost, ako ne sadašnjosti, a ono svakako budućnosti. Jednostrane ocjene prioriteta i ciljeva ne mogu biti odlučujuće pri opravdanju određene akcije, već jedino široki splet uvažavanja svih vrijednosti i interesa članica međunarodne zajednice može biti temelj na kojem će se razvijati nova multilateralnost.

Uostalom, ako bi se prihvatila podjela na razvijeni Zapad i ostatak svijeta, tada bi se razbila i ideja jedinstvene međunarodne zajednice, jer bi se lako moglo tvrditi da umjesto nekadašnja dva bloka postoje dvije različite međunarodne zajednice, koje imaju svoje različite ciljeve i interese i nužno se moraju sučeljavati u njihovoj konkretnoj realizaciji.

Promatrajući te nove odnose, s druge strane, moglo bi se reći da je vojna akcija u Jugoslaviji početak djelovanja upravo novih normi međunarodnih ponašanja koje isključuju kršenje ljudskih prava, etničko čišćenje ili pak genocidnu politiku. U tim okvirima akcija razvijenog svijeta može se uzeti kao novi visoki standard djelovanja koji se ostvaruje ako treba i upotrebom sile i koji zbog svog karaktera stoji iznad državne suverenosti i međunarodnog javnog prava. U tom slučaju treba očekivati da se takvi standardi počnu primjenjivati u svim sredinama u kojima postoji kršenje osnovnih humanitarnih prava, te da bi to trebao postati neke vrste novi običajni proces stvaranja i normi međunarodnog prava, a pogotovo novih oblika međunarodnih odnosa.

U novim relacijama koje nastaju među državama na prijelomu ovog stoljeća pogrešno bi bilo zagovarati neke nove podjele na razvijene ili nerazvijene, ili pak na stvaranje dviju različitih struktura i vrsta međunarodnih zajednica. U doba procesa globalizacije i univerzalizacije može se zagovarati jačanje temelja na kojima počivaju međunarodni odnosi, time što će, na primjer, neka osnovna ljudska prava postati univerzalna, uz mogućnost i potrebu da ih se univerzalno primjenjuje i štiti. Novi bipolarizmi nisu nikome potrebni niti korisni. Međutim, poštivanje ljudskih prava, shvaćenih kao temelj suvremenoga civilizacijskog razvoja, može biti prihvaćeno u svakoj sredini kao osnova na kojoj je moguće graditi sve ostale konstrukcije, bilo državnog ili pak međunarodnog karaktera.

Taj proces ugrađivanja ljudskih prava i njihova striktnog poštivanja u osnove međunarodnih odnosa neće ići lako i sukobljavat će se s različitim interesima i procjenama koje će i dalje nastojati pokazati da je u nacionalnom interesu samo ono što pojedinoj državi, odnosno njezinom režimu, najviše odgovara. No, međunarodni odnosi u doba globalne povezanosti i sve tješnje međuzavisnosti morat će voditi računa o nekim standardima koji se ugrađuju kao temelji zajedničkog života. U svijetu koji je toliko povezan i informiran komunikacijskim medijima, sve teže se zalagati za neke opcije koje bi bile parcijalnog karaktera i koje bi imale isključivo silu i interes kao svoje odrednice.

Upravo u tom novom procesu izgradnje posthladnoratovskih odnosa sukobljavat će se različite tendencije koje će u stalnom sučeljavanju novoga i staroga utirati put prema međunarodnim odnosima sljedećeg milenija: na jednoj strani, isključivi pristup temeljen na sili i interesu i, na drugoj, želja za stvaranjem takvih odnosa u kojima će se ljudska prava postaviti kao temeljni kriterij za ocjenu podobnosti neke države i njezine pripadnosti novoj jedinstvenoj međunarodnoj zajednici.

Radovan Vukadinović

*NATO'S CAMPAIGN IN YUGOSLAVIA AND
THE NEW WORLD ORDER*

Summary

NATO's military action in Yugoslavia is a pivotal event that is going to leave an indelible impact on the further direction of international relations. The author first analyses the underlying causes of the campaign, among which were: the international community's resolve to finally punish Milošević, be instrumental in eliminating his regime, drive out Russian interests from the Balkans, espouse a positive stance towards Muslim countries and, finally, the internal political American reason: the desire to strengthen President Clinton's position. This action has also had a manifold significance for the new world order since it poses the questions of the world order's content and nature, its leadership and norms in a new light. In the process of establishing of the new post-cold-war relations, various tendencies that will pave the way to the new millennium will clash. On the one hand, there will be the exclusive approach based on force and interests, and on the other, the desire to establish the relations in which human rights will be the fundamental criterion for assessing the suitability of a country for a full membership in the newly unified international community.